

УДК 7.033/.038.6

**КОНЦЕПТУАЛЬНА ІЛЮСТРАЦІЯ ЯК НАПРЯМ СУЧАСНОЇ КНИЖКОВОЇ
ГРАФІКИ****Хведчик В. Л., Сєдак О. І.**

Київський національний університет технологій та дизайну

Метою статті є розгляд особливостей формування й сучасного розвитку концептуальної ілюстрації, визначення своєрідності та умов виникнення сучасного значення концептуальної творчості і змістовності тлумачення цього поняття, а також ролі концептуальної ілюстрації у сучасному графічному мистецтві.

Методика написання статті побудована на використанні загальнонаукових методів дослідження концептуальної ілюстрації – описово-порівняльного, системно-аналітичного й термінологічного аналізу.

Результати. В процесі проведення дослідів й аналізу наукової теорії та художньої практики останніх десятиліть виявлена обмеженість наукових досліджень із заявленого питання, і, як наслідок, відсутність чітко визначеного ставлення щодо досліджуваного явища й офіційного загальноприйнятого тлумачення терміну «концептуальна ілюстрація». Для досягнення мети було виокремлено функції ілюстрації та особливості концептуального мистецтва, що дозволило визначити відмінні риси, властиві концептуальній ілюстрації, та сформувати нове науково обґрунтоване визначення терміну.

Наукова новизна. За результатами дослідження вперше розкритий вплив концептуальної ілюстрації останніх десятиліть на сучасний розвиток графічної культури, виявлена якісна її різниця від книжкової ілюстрації к. ХХ ст., що позначена художньо-образною неоднорідністю творчих рішень. Запропонована нова система визначення терміну «концептуальна ілюстрація», яка сприяє усуненню існуючих теоретичних суперечностей щодо термінології з цього питання, його науковому обґрунтуванню, сформоване нове бачення теми. Сформована теоретична основа, за допомогою якої можна створити критерії оцінки робіт у жанрі концептуальної ілюстрації.

Практична значимість. Отримані результати запропоновані сучасним художникам-ілюстраторам для використання в їх практичній діяльності для удосконалення дизайн-продукту, а також у визначенні міри впливу концептуальної ілюстрації на структурно-композиційну будову книги та доцільність її сучасного використання у справі видавництва.

Ключові слова: концепція, концептуалізм, концептуальна ілюстрація, книжкова ілюстрація

Формування усе нових видів й художніх форм образотворчого мистецтва під гаслами плуралізму й пошуків нового стали характерною рисою II пол. ХХ – поч. ХХІ століть. В умовах сучасного суспільства візуальна інформація й різноманітні графічні зображення стали відігравати провідну інформаційно-комунікативну й виховально-пізнавальну роль, виконувати різні за своєю сутністю функціональні завдання. Сучасна

варіативність візуальної інформації величезна, бо вона виявляється у багатьох формах і видах, кожна з яких має власну цінність. Саме тому найважливішим завданням сучасної мистецької теорії є визначення розібратись в їх методологічних засадах, хитрощах і змісті заявлених декларацій окремих течій та груп, мистецькій ролі певного художнього явища у стилетворенні новітнього часу, особливостях їх впливів з метою його залучення (за умов загальних позитивних властивостей) у творчий арсенал митців. Саме до таких популярних на сьогодні, але вкрай суперечливих явищ належить концептуальне мистецтво або концептуалізм – провідна мистецька течія, яка сформувалась у Америці та Європі у 60-70 роках ХХ ст. й вийшла з літературно-художнього руху андеграунду доби постмодернізму. Свою назву ця течія залучила від терміну «conceptus» – поняття, ідея, думка чи уява. У концептуалізмі, який декларував себе як інформаційне мистецтво, система тлумачення художнього твору стала важливішою за його фізичне вираження, а метою мистецтва стає передача певної ідеї чи думки. Завданням глядача (слухача чи читача) є не тільки сенсорне визначення об'єкту як концептуального, але й насамперед виявлення зв'язків між візуальним образом і вкладеною у його форму не лише певного змісту, а ідеї, його смислового значення. Концептуалізм дематеріалізує класичне мистецтво, стаючи «антимистецтвом», концентруючи увагу на самому процесі формування творчої ідеї й репрезентуючи її різноманітними візуальними чи аудіовізуальними знаками [12]. Концептуалізм як протестний напрям, провокативний, позиціонуючий офіційному мистецтву художній феномен, виник з почуття протиріччя й знайшов прояв у руйнуванні загальноновизнаних традицій у різних формах художньої зображувальної практики – скульптурі, живописі, графіці, книжковій та станковій ілюстрації зокрема, сформувавши протилежні (як вважали її апологети) традиційній ілюстрації принципові художні прийоми та методи формотворення. Західний постмодернізм (інша назва – поставангард), що виник в 70-ті роки ХХ ст., проявив себе радикальним переглядом художніх принципів попередньо домінуючих модернізму і авангарду – навмисного спрощення, лапідарності та раціональності форми. Як постмодерністське явище андеграунд, до якого належить й концептуалізм, став своєрідним мейнстримом – «основним плином» сучасного мистецтва з великою кількістю напрямків та течій, що протиставили себе масовій культурі, але були зорієнтовані на масове сприйняття й решта-решт самі перетворились в продукт цієї масової культури. Принципи постмодернізму, що сполучають видовищність, образність й інтертекст для інтелектуалів, досі сприяють створенню продукту, що залучає до кола

своїх прихильників масову публіку, але змістовністю приходиться до смаку й елітарному глядачу. Мейнстрим одночасно демонструє й слабкі художні опуси, й глибокодумні роботи, що одержали оцінку часом за якість втілення глибокого змісту та художнього задуму. Названі тенденції знайшли своє розповсюдження також в музиці й архітектурі – і не лише на американському континенті чи у західноєвропейських країнах. Концептуальна ілюстрація – це один з провідних видів зображувальної творчості цього напрямку, але вона досі недостатньо досліджена істориками й науковцями, а складність та багатозначність визначення й трактування терміну призводить до змішування понять та нерозуміння змістовності явища. Сам термін вживається повсякчасно, а тому дослідження цього питання є вкрай актуальним. Але навіть тоді, коли ця течія мистецької діяльності знайшла свою форму, його послідовники ще довго не вкладали у концептуалізм чіткого означення, бо він ніколи не належав суто до одного напрямку мистецтва, об'єднуючи скоріше одразу декілька їх видів.

Вітчизняний постмодернізм й концептуалізм зокрема склалися в умовах «неофіційного мистецтва» й породили напрямки, подібні західним, але самотніми їх стилістичним відгалуженням явився соцарт, що став масовим у період перебудови. Постмодернізм звівши у принцип іронію й самоіронію, прагне до знищення всіляких ієрархій, обмежень і кордонів, у тому числі розходжень між «високим елітарним» і «низьким масовим» мистецтвом, між автором і споживачем, між твором мистецтва й глядачем. Це призвело до декларування надважливості змісту, його домінування над художньою формою.

Особливостями розвитку вітчизняного графічного мистецтва доби постмодернізму стало руйнування базису ідеології соцреалізму (вважаємо реалізму). Серед основних творчих принципів провідних вітчизняних майстрів книжкової ілюстрації 1980-х років домінувало широке використання художнього методу соцреалізму, який вже наступного десятиріччя розчинився у творчій «вседозволеності». Довгоочікувана свобода, що характеризувалася звільненням художників від певних «рамки» цензури, призвела до появи полістилізму й міксу авторських підходів в українському графічному дизайні. Результатом став активний пошук митцями власної художньої мови, оригінальних дизайнерських рішень з сер. 1990-х років. При цьому поступово набували популярності книжкове оформлення в етностилістиці та візуальне імітування першодруків.

У цілому українська ілюстрація кінця ХХ ст. відрізнявся декількома ознаками: свободою у виборі дизайнерської концепції, більш широкою палітрою застосовуваних мистецьких технологій (різного виду «міксів», колажів тощо), співіснування в одному просторі високомистецьких і примітивних дизайн-розробок, тяжіння до вираження національного складника тощо. Присутність етнічних мотивів в образній системі української ілюстрації після проголошення незалежності України набула гострішого значення. На перший план стало виходити концептуальне мистецтво як провокативна реакція на стиль «соціалістичний реалізм», який домінував до 1990-х років: риси андеграунду 1970-х років знайшли свою благодатну почву для свого розповсюдження у живописі, художній фотографії, скульптурі, дизайні, а також у графічному мистецтві, що мало свої спеціалізації у сферах книжкової графіки та книжкової ілюстрації, плакату, графічному та веб-дизайні тощо.

Аналіз попередніх досліджень з визначеної проблеми свідчить, що її розгляд та вивчення майже не проводилися. Винятком є робота Ребекки Хевнер «Концептуальна ілюстрація: структури і методи», де дослідниця зазначає недостатність ресурсів з питання і не дає тлумачення цього терміну. У монографії Алана Мейла «Ілюстрація: теоретична та контекстна перспектива» зазначається, що концептуальне зображення має намір передати поняття (концепцію) на відміну від буквального зображення-відображення. Проте ілюстрація не є простим зображенням, вона має свої специфічні функції, які розглядатимуться далі.

Що стосується концептуального мистецтва взагалі, то слід зазначити, що базові принципи концептуального мистецтва знайшли своїх апологетів-послідовників у особі представника дадаїзму Іва Кляйна (1928-1962) та майстрів поп-арту й мінімалізму, під впливом яких наприкінці 1960-х розвинувся цей мистецький рух. При цьому коло проблем концептуального мистецтва й мінімалізму узагальнилось, тому обидва напрямки іноді поєднують із процесуальним мистецтвом, ленд-артом і сайт-специфічним мистецтвом під означенням «постмінімалізму».

Американський художник і автор низки теоретичних робіт Сол ЛеВітт (1929-2007) у своєму маніфесті руху «Параграфи про концептуальне мистецтво» в журналі «Артфорум» у 1967 р. запропонував наступне визначення концептуального мистецтва: «...мета художника, який займається концептуальним мистецтвом, – зробити свою роботу інтелектуально цікавою для глядача, при цьому не зачіпаючи його душу». І далі – «У концептуальному мистецтві ідея або задум представляються найбільш важливою

частиною роботи: зовнішні форми не мають особливого значення... Твором мистецтва стає сама ідея, навіть якщо вона не отримала візуального вираження», вважаючи, що «ідея перетворюється у машину, яка створює мистецтво», бо задум і проєкт переважають над матеріальним втіленням [5]. Остання сентенція за суттю є протиріччям, бо повністю відповідає деклараціям машинного раціоналізму попередньої доби авангарду. Саме ж застосування терміну є прерогативою філософа й музиканта з Америки, представника антимистецтва Генрі Флінта (1940 р.), який застосував це визначення в есе «Conceptual Art», що було опубліковане у 1963 р. у книзі «An Anthology of Chance Operations» [2], де стверджувалась багатоваріантність кожного концептуального продукту, що одержав фізичну форму, існує безліч варіацій, які не були втілені у матеріалі. У своєму есе «Мистецтво після філософії» (Art after Philosophy, 1969) американський художник Дж. Кошут писав: «Усе мистецтво... концептуальне за своєю природою, тому що мистецтво й існує лише як ідея» [4].

Вітчизняна концептуальна ілюстрація отримує останнім часом все більше прихильників та послідовників. Це помітно по видавничій продукції України. Хоча за часів Союзу концептуалізм та концептуальна ілюстрація мали іншу форму свого розвитку. «Класичні» форми мистецької «реакції» на масову культуру суспільства споживання Заходу не знайшли відгуку в СРСР, де її не існувало, але ідеологічний диктат та певні недоліки побуту в СРСР сприяли формуванню концептуалізму у країні у вигляді так званого виставково-кухонної ілюстрації апт-арту.

З огляду на вказане, нинішню епоху дослідники визначають як свого роду новий час, тобто «концептуальну епоху». Роль концептуального мистецтва в розвитку сучасного дизайну важлива для сфери вивчення дизайно-, мистецтво- й культурознавства, а також сукупності наук про суспільство [11]. Серед науковців, що займалися питаннями формоутворення у дизайні можна зазначити: С. Гущина, В. Іващенко, А. Мейла, Ю. Обробінського, О. Тригуба, В. Фаворського, О. Щуренкова; темою книжкової графіки займалися М. Лентовський, Є. Кузнецов (Художник и книга. – Л., 1964); О. Подобєдова (О природе книжной иллюстрации. – М., 1973), А.П. Шпаков (Художник і книга. – К., 1973), Б. Валуєнко (Архітектура книги. – К., 1976). Тому передбачається у подальшому визначенні поняття «концептуальна ілюстрація» спиратися на базу знань, закладених цими та іншими дослідниками, науковцями й митцями.

Постановка завдання

Ілюстрація у сучасному світі широко використовується у графічному дизайні, книжковій продукції, багатьох інших сферах людської життєдіяльності. Питання співвідношення концептуального мистецтва та книжкового дизайну є вельми цікавим, однак малодослідженим, на даний момент не існує однозначно сформульованого визначення терміну «концептуальна ілюстрація». Тому стаття направлена на висвітлення найбільш характерних проявів концептуалізму як творчого методу, що сформував напрям концептуальної ілюстрації сучасності, визначення міри використання основ її формотворення у створенні книжкової продукції. Для досягнення мети використані аналітичний, описовий, інші методи розгляду питання, що сприяло визначенню власного, науково обґрунтованого тлумачення терміну на основі вивчених джерел.

Результати досліджень

Джерел, де можна знайти інформацію на задану тему на наших теренах і за кордоном, особливо на сьогоднішній день, вкрай мало. Визначення терміну зустрічається у книзі «Все про техніку: ілюстрація»: «Концептуальна ілюстрація – це ілюстрація, яку немає необхідності пристосовувати до конкретних фактів, що містяться у тексті. Вона розвиває суб'єктивну ідею, яка міститься в особистісному сприйнятті художником ілюстрованої теми. Концептуальна ілюстрація за своєю суттю є творчим витвором. Вона дає уявлення про загальні ідеї, а не про часні факти. Значна частка її успіху залежить від оригінальності стилю митця» [1]. Проте наукового обґрунтування визначенню автори не надають. Таким чином ми не можемо покладатися на відповідність та достовірність цього тлумачення. Щоб підтвердити або скорегувати вищезазначене поняття й дати чітке наукове визначення терміну, доцільно звернутися до витоків концептуалізму та функцій ілюстрації. Термін «ілюстрація» має багато визначень, його можна тлумачити як в широкому, так і у вузькому значенні. Ілюстрації до певного книжкового твору представляють із ним одне ціле, доповнюючи суть одне одного.

Ілюстрацією прийнято вважати вид книжкової графіки, її основу. Як відомо, одним і тим же словом «ілюстрація» називають зображення різні за змістом і формою, за значенням для твору і читача, по зв'язку між малюнком і текстом, за технікою виконання [10]. Ілюстрації здатні збагатити літературний твір, але можуть і збіднити його, якщо послаблюють враження від нього чи дають йому невірне трактування. Гарний художник стає співавтором книги, робить видимими ідеї та образи письменника, допомагаючи краще уявити епоху, побут, оточення героїв книги. Але це зовсім не означає, що

ілюстрація дає своє трактування літературного твору. Замість цього вона за допомогою графічних засобів виявляє і передає соціальну і художню сутність твору [13].

Так, ілюстрація, у вузькому сенсі цього слова, має пояснювати текст шляхом демонстрації відповідного зорового образу або активно його тлумачити, даючи можливість читачу по-новому зрозуміти й відчутти цінність літературного тексту, допомагаючи йому ще до читання зорієнтуватися у змістовності літературного твору. Таким чином тлумачення концептуальної ілюстрації, наведене вище, суперечить головним задачам, які повинна виконувати будь-яка ілюстрація. Концептуальна ілюстрація повинна бути пристосована до певної події чи явища, про яке йдеться у тексті. Тим паче концептуальна ілюстрація не може розвивати суб'єктивну ідею художника, а повинна розкривати та посилювати зміст твору та задум автора.

Концептуальна ілюстрація виникла як реакція на появу й поширення фотографії та розвивалася під впливом різних модерністських течій у мистецтві. Спочатку концептуальна ілюстрація використовувалась перш за все у плакатному мистецтві. І хоча зараз вона має широкий спектр застосування, значна кількість концептуальних ілюстрацій все ще зосереджується на гострих соціальних проблемах: насильстві, контролі над зброєю, екології, расизмі та сексизмі, життєвому виборі (рис. 1), що демонструє провідну мету концептуальної ілюстрації в акцентуванні уваги аудиторії на необхідності соціальних змін. Так, концептуальна ілюстрація розглядає події в світі та соціумі через призму метафори і подає ідеї у нетривіальній формі.

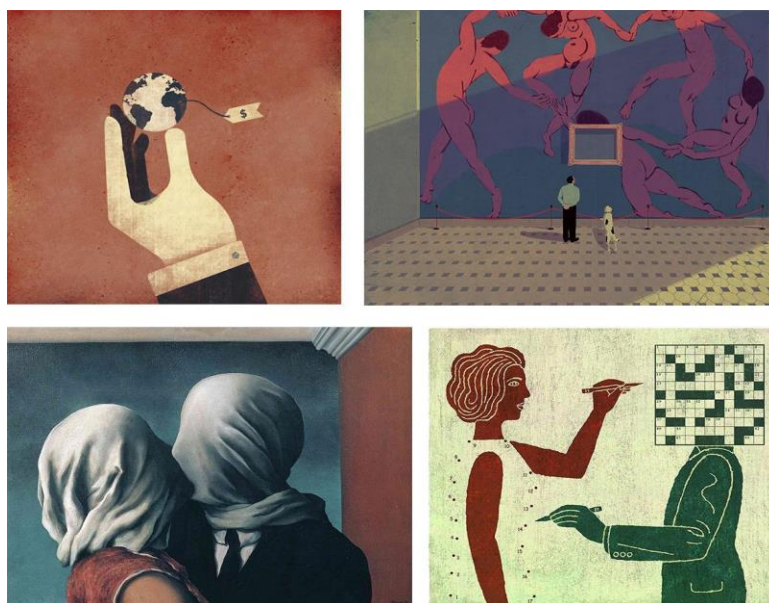

Рис. 1. Приклади сучасної концептуальної ілюстрації в роботах ілюстраторів (зліва направо) Адама Куеста, Андреа Учіні, Рене Магрітта та Джеймса Штейнберга

Постмодернізм як концептуалізм в образотворчому мистецтві явив собою сукупність тенденцій у художній культурі II пол. XX ст., зв'язаних із радикальною переоцінкою цінностей авангарду. Нові прояви авангарду виражаються у більш самокритичному відношенні мистецтва до себе, війна з традицією змінюється співіснуванням з нею, характерною рисою стає стилістична різноманітність. Концептуалізм, відмовляючись від раціоналізму «інтернаціонального стилю», звернувся до наочних цитат з історії мистецтва, міксуючи або синтезуючи їх, запропонував власне, нерідко суб'єктивне, бачення навколишнього світу, сполучаючи усе це з новітніми досягненнями комп'ютерних технологій й проголосивши гасло «відкритого мистецтва», вільно взаємодіючого з усіма іншими видами, старими і новими стилями. Тому не дивно, що прийоми плакату, наочної реклами, мультиплікації тощо стали засобами самовираження представників концептуальної ілюстрації (рис. 2).

Рис. 2. Приклади використання у сучасній концептуальній ілюстрації прийомів фото колажу, плакату та мультиплікації – можуть розглядатись як самостійна форма станкової графіки

Можна стверджувати, що велике значення в успішності концептуальної ілюстрації відіграють яскравість та самобутність стилю митця. Цей елемент відповідає терміну, наведеному видавничою групою Parramon's [1]. Характерні ілюстраційні системи кожного художника-ілюстратора можна оцінювати з різних позицій. При розгляді індивідуальних особливостей образотворчої мови концептуальний ілюстратор

перш за все спирається на зміст твору, що він ілюструє, та особливості сприйняття інформації цільовою аудиторією.

Аналізуючи визначення концептуального мистецтва С. ЛеВітта, яке наведено вище, можна узагальнити: мета художника-концептуаліста у використанні певних художніх прийомів без нав'язування свого бачення, але з примусом фокусування глядацької уваги, замислитися над ідеєю. Тобто, якщо ми говоримо про концептуальну ілюстрацію, де її головним завданням є виконання певних функцій як частини літературного твору, ця ідея та зміст повинні належати автору твору, а не художнику. Це спростовує твердження, наведене на початку статті, про те, що концептуальна ілюстрація розвиває ідею, яка міститься в особистісному сприйнятті художником ілюстрованої теми [1].

Концептуальна ілюстрація удосконалювалася під впливом проблем освіти, політики та інших недоліків та «больових точок» сучасного суспільства, знаходила ниші для свого ствердження у плакаті, у рекламно-агітаційних та політичних фолдерах, журнальній ілюстрації, оформленні різноманітних друкованих видань. Але свої головні функції вона реалізує більшою мірою як книжкова ілюстрація, вирішуючи завдання образного розкриття літературного тексту за допомогою малюнків, пояснюючи текст демонстрацією відповідного зорового образу, спонукаючи на подальші роздуми та дії або поєднуючи ці дві цілі, переносячи у цей вид графіки прийоми та методи, властиві суміжним графічним. На відміну від традиційної оповідної ілюстрації, ілюстрація концептуальна зорієнтована на розкриття не лише сюжету та героїв твору, але й їх внутрішнього світу та психології поведінки, що відкриває нові можливості візуалізації тексту. Завдання примусити глядача вдивитись й задуматися стає програмою на додаткове, на рівні зображення, символіко-семіотичне кодування візуальної та змістовної інформації. Зображення, що здатне залучити увагу й зупинити погляд споживача інформації, який читає чи переглядає статтю або рекламу в Інтернеті чи журналі, газеті чи книзі – є умовою створення концептуальної ілюстрації. Поряд з цим слід зважати на те, що будь яка книжкова ілюстрація є частиною книги. Тому художник-ілюстратор має враховувати загальний вигляд видання, з яким працює, спосіб відтворення змісту, формат, сусідство зі шрифтовою смугою, наявність графічних прикрас, щоб знайти гармонічне вирішення, створити досконалий художній образ ілюстрованої книги.

Таким чином можемо дати наступне визначення концептуальної ілюстрації як жанру ілюстрації, де зображення може не відображати прямого змісту тексту, проте завжди має резонувати з ним, а головною метою художника-ілюстратора – є посилення ідеї автора тексту через візуальні метафори та образи. Концептуальна ілюстрація стала великим кроком уперед у порівнянні з традиційною оповідальною ілюстрацією. У той час як традиційна ілюстрація підтримує текст, концептуальна ілюстрація має його посилювати. Концептуальна ілюстрація існує у контексті та діалозі. Концептуальні прийоми ілюстрування звертаються до ерудованого читача, здатного не тільки дізнатися сюжет і вступити в діалог з тим контекстом, який йому пропонує ілюстратор, але й оцінити всю глибину його іронії [13].

На основі аналізу робіт художників-графіків й графічних дизайнерів в Україні, причетних до розгляджуваного у даній роботі періоду та ілюстративної творчості, а саме: А. Базилевича, І. Вишинського, Г. Галинської, В. Гарбуза, Г. Гармидера, В. Гордійчука, О. Губарева, О. Данченка, М. Дерегуса, В. Єрка, О. Івахненка, М. Компанця, В. Куткіна, К. Лавра, О. Лисенка, В. Лопати, В. Масика, В. Мітченка, І. Остафійчука, В. Перевальського, О. Петренка-Заневського, В. Пінігіна, В. Семенюка, М. Стороженка, М. Стратілата, Ю. Чаришнікова, К. Штанка, В. Юрчишина, родини Г., О. та С. Якутовичей – виявлені трансформації образної системи в дизайні ілюстрації під впливом виходу з ідеологічних рамок, культурно-політичних зрушень в країні і проголошення незалежності, налаштуванні образної системи українського друку до національного самоствердження, вивчення новітнього дизайнерського інструментарію на фоні нового самоусвідомлення митців, закріплення численних видозмін у художньо-образній основі друкованої продукції – позитивних, негативних і нейтральних.

При порівняльному аналізі досвіду ілюстрування в Україні 1980-2000-х років було встановлено, що вітчизняний книжковий дизайн двох суміжних десятиліть (1980-х і 1990-х років) якісно відрізнявся один від одного. Ілюстрації 80-х років позначені глибокою художністю, образною символічністю, тяжінням до творчої свободи, рукотворністю з використанням класичних традиційних графічних і оновлених технічних прийомів і засобів виразності. Основними носіями атракції у таких виданнях були ілюстрації, шрифти, фактура, верстка, конструктивне вирішення. Натомість, вітчизняна книжкова та станкова ілюстрація 1990-2000-х років, під впливом різних факторів втратила колишні орієнтири графічного мистецтва, відзначалися відмінними оновленими художньо-образними його характеристиками. Починаючи з 1991 р. у

мистецьких колах в країні зафіксований перехід від повного контролю до свободи творчості, що разом із комерціалізацією мистецтва, спричинив корінний розподіл нових книжкових видань на так звану «продукцію елітну» й «масового споживання», співіснування яких диктував ринок. З метою підняття попиту ілюстрованої видавничої продукції до її оздоблення залучаються ідеї концептуального мистецтва, що містять рекламно-плакатну основу нарочитої змістовної загадковості й інформаційної герметичності.

Нарівні з цим у цей час набули особливого, більш показового значення декоративно-ужиткові, етно-національні риси народної традиційності в українській ілюстрації, що пояснюється змінами у ментальності новоутвореної унітарної країни. Адже активний розвиток національної орієнтованості графічного мистецтва цього періоду, зростання рівня загального духовного розвитку нації, зміна пріоритетів в образотворчості й ролі системи державного управління у мистецькій сфері вплинули на появу в художньому образі книги традиційно-національних рис.

Висновки

В результаті проведення дослідів з заявленого у статті питання були зроблені узагальнюючі висновки:

1. Мистецтво ілюстрування творів художньої літератури та періодики активно розвивається як самостійний напрям зображувальної культури й видавничої справи, демонструючи позитивні приклади відбиття текстуального змісту у графічній формі видання, де у багатоплановому образному сприйнятті тексту читачами вкрай важливу роль відіграє художник-ілюстратор.
2. Ускладнення (або максимальне спрощення) змісту й форми сучасної текстуальної інформації, проявленої в її рекламно-реферативному характері чи телеграфній формі викладу, привнесли новітні вимоги до ілюстрування відповідних текстів, що потребувало створення інших підходів і засобів художнього їх розкриття, яке отримало назву «концептуальна ілюстрація».
3. Згідно з цим перед концептуальним ілюстратором постало завдання донести зміст тексту, спонукаючи читача на подальші його аналіз, з можливістю передачі власної ідеї та бачення твору, й не руйнуючи при цьому літературної контексту.
4. Під час дослідження було проаналізовано існуючу теоретико-практичну базу знань із визначеної теми та проблем концептуального мистецтва й концептуальної ілюстрації зокрема, систематизовано наявну джерельну інформацію, наведено власне

тлумачення терміну, що визначає спірне у сучасності поняття «концептуальної ілюстрації», а також спростовано існуюче; були відокремлені функції та особливості концептуальної ілюстрації. У цій роботі були проаналізовані зазначені дані, здатні полегшити художником-ілюстратором розуміння мети та завдань концептуальної ілюстрації, оптимізувати процес створення ним високохудожнього дизайн-продукту, сприяти усуненню існуючих теоретичних суперечностей щодо розкриття змісту концептуальною ілюстрацією.

5. Для цього в роботі був розглянутий досвід вітчизняний книжковий дизайн останніх к. ХХ – поч. ХХІ ст. у розрізі трансформаційних процесів образної системи крізь призму цілісного художнього організму, вирішеного як осмислену і чітко сформовану художньо-образну систему, що має включати аналіз усіх складників та чинників її формування сучасної книжкової або журнальної ілюстрації, розкриті питання про вплив соціокультурних тенденцій на розвиток графічного мистецтва досліджуваного періоду, охарактеризовані і зіставлені художні особливості ілюстрації 1980-90 років, окреслені перспективи його подальшого розвитку.
6. Урахування вищезазначених факторів графіком-ілюстратором має позитивно вплинути на прочитання змісту ілюстрації зокрема, та художньої публікації загалом читачем, сприятиме удосконаленню процесів створення книжкової та станкової ілюстрації на усіх рівнях, враховуючи редакторський. Вищеназване потребує подальших дослідів та систематизації набутих даних з метою їх застосування для конкретних практичних потреб художника-ілюстратора.

Список використаних джерел

1. All About Techniques in Illustration / за заг. ред. видавничої групи Parramon's. Barron's, 2001.
2. Flynt H. Essay: Concept Art. *An Anthology*. 1963. URL: <http://www.henryflynt.org/aesthetics/conart.html>
3. Heavner R. Conceptual Illustration: Framework and Methodologies. *A Companion to Illustration*. John Wiley & Sons, Inc., 2019. С. 47–58.
4. Kosuth J. Art After Philosophy. *Art after philosophy and after: collected writings, 1996-1990*. Ред. Guercio G.

References

1. Parramon's Editorial Team (Ed.). (2001). *All About Techniques in Illustration* (Ser. All About Techniques). Barron's.
2. Flynt, H. (1963). Essay: Concept Art. *An Anthology*. Retrieved from: <http://www.henryflynt.org/aesthetics/conart.html>
3. Heavner, R. (2019). Conceptual Illustration: Framework and Methodologies. *A Companion to Illustration*, 47-58.
4. Kosuth, J. (1993). Art After Philosophy. In G. Guercio (Ed.), *Art after philosophy and after: collected writings, 1996-1990*. essay, MIT.

- Cambridge, Mass. & London: The MIT Press, 1993.
5. LeWitt S. Paragraphs on conceptual art. *Artforum*. 1967. Вип. 5, № 10. С. 79–83. URL: <http://arteducation.sfu-kras.ru/files/documents/lewitt-paragraphs-on-conceptual-art1.pdf>
 6. Male A. *Illustration: a theoretical & contextual perspective*. AVA Academia, 2007.
 7. Гуцин С., Щуренков А. Современное искусство и как перестать его бояться. Москва : АСТ, 2018. С. 182-183.
 8. Іващенко В. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецької термінології): монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бурого, 2006. 327 с. URL: <http://www1.nas.gov.ua/institutes/iu/m/e-library/Documents/ivashenko.pdf>
 9. Ковалів Ю. Концептуальне мистецтво. *Літературознавча енциклопедія*: в 2 т. Київ : ВЦ Академія, 2007. Т. 1. С. 521-522.
 10. Лентовский А. Технология живописных материалов. Ленинград : Искусство, 1949. 129 с.
 11. Одробінський Ю., Тригуб О. Вплив українського концептуального мистецтва на розвиток сучасного дизайну. Народна творчість та етнологія. 2017. № 4. С. 93-99. URL: http://libs.mfknukim.mk.ua/bitstream/123456789/1026/1/Одробінський%20Тригуб_93-99.pdf
 12. Сотська Г., Шмельова Т. Словник мистецьких термінів. Херсон : Стар, 2016. 52 с.
 13. Фаворский В. Литературно-теоретическое наследие. Москва : Советский художник, 1988. 588 с.
 14. Цветкова А. Концептуальный язык журнальной иллюстрации.
 5. LeWitt, S. (1967). Paragraphs on conceptual art. *Artforum*, 5(10), 79–83. Retrieved from: <http://arteducation.sfu-kras.ru/files/documents/lewitt-paragraphs-on-conceptual-art1.pdf>
 6. Male, A. (2007). *Illustration: a theoretical & contextual perspective*. AVA Academia.
 7. Gushchin, S., & Shchurenkov, A. (2018). In *Sovremennoe iskusstvo i kak perestat ego boyatsya* [Modern art and how to stop being afraid of it] (pp. 182-183). section, AST [in Russian].
 8. Ivashchenko, V. (2006). In *Kontseptualna reprezentatsiia frahmentiv znannia v naukovomystetskii kartyni svitu (na materialy ukrainskoi mystetskoi terminolohii)* [Conceptual representation of knowledge fragments in the art-science picture of the world] (p. 327). section, Vydavnychiy dim Dmytra Buraho. Retrieved from: <http://www1.nas.gov.ua/institutes/iu/m/e-library/Documents/ivashenko.pdf> [in Ukrainian].
 9. Kovaliv, Y. (2007). *Kontseptualne mystetstvo* [Conceptual art]. In *Literaturoznavcha entsyklopediia – Literary encyclopedia* (Vol. 1, pp. 521–522). chapter, VTs Akademiia [in Ukrainian].
 10. Lentovskiy, A. (1949). *Tekhnologiya zhivopisnykh materialov* [Technology of the painting materials]. *Iskusstvo*, 129 [in Russian].
 11. Odrobinskyi, Y., & Tryhub, O. (2017). *Vplyv ukrainskoho kontseptualnoho mystetstva na rozvytok suchasnoho dizainu* [Effect of Ukrainian conceptual art on the development of modern design]. *Narodna Tvorchist ta Etnologiya*, 4, 93-99. Retrieved from: http://libs.mfknukim.mk.ua/bitstream/123456789/1026/1/Одробінський%20Тригуб_93-99.pdf [in Ukrainian].
 12. Sotska, H., & Shmelova, T. (2016). In *Slovyk mystetskykh terminiv* [Art terminology dictionary] (p. 52). section, Star [in Ukrainian].
 13. Favorskiy, V. (1988). In *Literaturno-teoreticheskoe nasledie – Literary-theoritcal legacy* (p. 588). section, Sovetskiy khudozhnik [in Russian].
 14. Tsvetkova, A. (2006). In *Kontseptualnyy yazyk zhurnalnoy illyustratsii* [Conceptual language

Київ : Видавничий дім Дмитра
Бураго, 2006. 328 с.

of the magazine illustration] (p. 328). section,
Vydavnychyi dim Dmytra Buraho [in Russian].

Khvedchik Valentina
Hvedchik.vl@gmail.com
Kyiv National University of
Technologies and Design

Sedak Alexander
new.pragmatyk@gmail.com
Kyiv National University of
Technologies and Design

Концептуальная иллюстрация как направление современной книжной графики

Хведчик В. Л., Седак А. И.

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Целью статьи является рассмотрение особенностей формирования и современного развития концептуальной иллюстрации, определение своеобразия, условий возникновения современного значения концептуального творчества и содержания толкования этого понятия, а также роли концептуальной иллюстрации в современном графическом искусстве.

Методика написания статьи построена на использовании общенаучных методов исследования концептуальной иллюстрации – описательно-сравнительного, системно-аналитического и терминологического анализа.

Результаты. В процессе проведения опытов и анализа научной теории и художественной практики последних десятилетий обнаружена ограниченность научных исследований по заявленному вопросу, и, как следствие, отсутствие четко определенного отношения к исследуемому явлению и официального общепринятого толкования термина «концептуальная иллюстрация». Для достижения цели были выделены функции иллюстрации и особенности концептуального искусства, что позволило определить отличительные черты, присущие концептуальной иллюстрации, и сформировать новое научно обоснованное определение термина.

Научная новизна. По результатам исследования впервые раскрыто влияние концептуальной иллюстрации последних десятилетий на современное развитие графической культуры, обнаружено качественное ее отличие от книжной иллюстрации к. XX в., отмечающееся художественно-образной неоднородностью творческих решений. Предложена новая система определения термина «концептуальная иллюстрация», которая способствует устранению существующих теоретических противоречий относительно терминологии по этому вопросу, его научному обоснованию, сформировано новое видение темы. Сформирована теоретическая основа, с помощью которой можно создать критерии оценки работ в жанре концептуальной иллюстрации.

Практическая значимость. Полученные результаты предложены современным художникам-иллюстраторам для использования в их практической деятельности для совершенствования дизайн-продукта, а также в определении степени влияния концептуальной иллюстрации на структурно-композиционное строение книги и целесообразность ее современного использования в деле издательства.

Ключевые слова: концепция, концептуализм, концептуальная иллюстрация, книжная иллюстрация

Conceptual illustration as a direction of the modern book design***Khvedchuk V. L., Siedak O. I.****Kyiv National University of Technology and Design*

Purpose of the article is to consider the peculiarities of the formation and modern development of conceptual illustration, to determine the originality and conditions of the modern meaning of conceptual art and the interpretation of this concept, as well as the role of conceptual illustration in modern graphic art.

Methodology is based on the use of general scientific methods of research of conceptual illustration – descriptive-comparative, system-analytical and terminological analysis.

Findings. In the process of conducting research, analysis of scientific theory and artistic practice in recent decades, limited research on this issue was revealed and, consequently, the lack of a clear attitude to the phenomenon and the official common interpretation of the term «conceptual illustration». To achieve this goal, the functions of illustration and features of conceptual art were identified, which allowed us to identify the distinctive features inherent in conceptual illustration, and to form a new scientifically sound definition of the term.

Originality. According to the results of the research, the influence of conceptual illustration of the last decades on the modern development of graphic culture was revealed for the first time. The difference between the modern conceptual illustration and book illustration of the end of the 20th century was revealed. A new definition of the term «conceptual illustration» is proposed, which helps to eliminate the existing theoretical contradictions regarding the terminology on this issue, its scientific substantiation; a new vision of the topic has been formed. The theoretical basis has been formed that allows to create criteria of an estimation of works in a genre of conceptual illustration.

Practical value. The obtained results are offered to modern illustrators for use in their practical activities to improve the design product, as well as in determining the impact of conceptual illustration on the structural and compositional structure of the book, and the feasibility of its modern use in publishing.

Keywords: concept, conceptual art, conceptual illustration, book illustration